

Cal reconstruir la Mediterrània¹

Guglielmo de'Giovanni-Centelles (Guillem de Joan-Centelles)
i Josep Manuel Gironés²

Els vents de guerra que han ensangonat en l'últim decenni la Mediterrània, de la costa adriàtica a l'orient pròxim, han tornat a proposar, en contrapartida, els valors unitius de la conca geopolítica de la Mar Interna.

Qui en relança el discurs, més enllà del fragor de les armes, és aquella globalització econòmica que, en aparença, semblaria negar-lo. El procés de mundialització corre el risc de conduir, en una dimensió mundial, a una postmodernitat en què la tecnologia avançada conviu amb elements premoderns (degradació ambiental, endarreriment social, fonamentalismes, conflictes religiosos). La temptativa d'aplegar, en clau economicista, el mosaic global de temps històrics i culturals diversos i llunyans perilla, doncs, de resoldre's en una posthistòria caracteritzada per la pèrdua de sentit i, en definitiva, per la conflictivitat permanent.

D'ací ve la urgència del retorn al *logon* de la Mediterrània, universalista

[L'esperit mediterrani no és necessàriament l'esperit dels mediterranis, sinó que és, més aviat, un enfocament universalista d'arrels mediterrànies.]

1. Article publicat per cortesia de CONTRASTES/Diàlogo de Civilizaciones.

2. Guglielmo de'Giovanni-Centelles / Josep Manuel Gironés
Catedràtic de la Universitat degli studi de Napoli "Suor Orsola Benincasa" / Director del Centre UNESCO de València i Coordinador del Foro Valdigna

El model mediterrani de la ciència es proposa pel valor del coneixement en si mateix, la visió cultural i no tècnica de la ciència.

però no excloent, basat en el virgilià «*legisque imponere pacem*», del qual les civilitzacions desenvolupades a la Mar Interna són, si bé en *concordia discors*, testimonis.

Espés de cent anys d'extraordinària perseverança en la construcció de l'humanisme plenari, el missatge unitiu de la Mediterrània recupera la fascinació a escala mundial. El món torna a advertir, més enllà de guerres suscidades sovint per factors externs i desestabilitzadors, el missatge unitiu de les policromes cultures de la Mediterrània. Retirada l'estèril contemplació passatista, com també l'exaltació estulta del futurible, la Mediterrània torna al seu missatge fort i, des de l'autonomia creativa de cada un dels components, mostra com a tret unitari una fidelitat constant a l'home.

Una mar, tantes mars. Un paisatge, molts paisatges. L'imaginari dels seus pobles és seduït pels colors, pels perfums, per les imatges de golfs que marquen una successió de mars sobre les quals han florit civilitzacions, cultures, societats diferents. ¿Es pot parlar d'una civilització mediterrània unitària en una conca tan rica i articulada?

La Mediterrània és el *continent líquid* de la ciutat, de la comunicació oberta, de la primacia de la dimensió humana. La llibertat de l'home, de la família, de la societat: en això consisteix el seu autèntic missatge.

La unitat profunda de les civilitzacions del Mediterrani, més enllà de les confrontacions sempre a l'aguait, es fonamenta en el mar com a vincle comú de societats que interaccionen

al llarg de quaranta mil quilòmetres de costa, els quals —a diferència de l'Atlàntic— propicien la navegació de golf a golf, de port a port, de platja a platja, en definitiva de ciutat a ciutat, tot barrejant homes i estils de vida. Quaranta mil quilòmetres tan llargs com l'Equador contenen una dimensió terrestre sencera, però la Mediterrània és de veritat un continent amb una sola costa.

Amb un peu a la terra i l'altre al mar, navegadors cap a l'horitzó, els homes de la Mediterrània són pareguts, *pròxims*, no menys que el paisatge costaner. L'Europa profunda, la *Mitteleuropa*, torna incessantment al Migjorn, al Sud, a aquella Mediterrània que primer l'ha impregnada d'ella mateixa i després l'ha adreçada als oceans. A aquella Mediterrània que és el major sistema d'unió entre Europa, Àsia i Àfrica en presa directa sobre l'Hindukush.

La civilització urbana és una constant de la Mediterrània en la doble característica: privada (la paraula, la família) i pública (democràcia, parlaments, participació). La primacia de la família, totalitat indivisa, sòlida, jerarquitzada, prepara la sociabilitat, religiosa i urbana alhora. «[A]nant al mar els homes s'agermanen, / venint del mar mai més seran esclaus», cantava Joan Maragall. El missatge de la Mar Interna vehicula l'ànima de llibertat personal que és arrel de solidaritat.

Els caràcters físics de l'economia primària de la Mar Interna de la història —vi, blat i oli— se succeeixen en la civilització mediterrània amb els codis culinaris i del vestir,

tot determinant cultures i societats impreses amb la primacia de la comunicació i de la ciutat. La plaça mediterrània, central, lloc de trobada, d'intercanvi de productes, d'idees, fòrum i mercat, és el cor de la Mediterrània: llatina, grega, islàmica. De l'àgora dels grecs al fòrum dels romans, al basar islàmic, a la plaça major hispànica, és ací on sorgeixen la democràcia atenesa, el dret de Roma, el *Comune* italià, l'espenta de la renovació islàmica: arrels mediterrànies constitutives del món contemporani, no sols occidental.

No ens estarem tampoc de compartir la tesi de Paul Dirac, el físic anglés d'origen francès, d'un esperit mediterrani de la ciència mateixa. Cal descartar immediatament qualsevol equivoc regionalista: el model mediterrani és part de la cultura mediterrània, no reivindicació localista. L'esperit mediterrani no és necessàriament l'esperit dels mediterranis, sinó que és, més aviat, un enfocament universalista d'arrels mediterrànies. ¿En què consisteix, doncs, l'esperit mediterrani de la ciència? Distingides amb Kant les idees científiques (les descripcions de la realitat, amb caràcter constitutiu) dels ideals científics (la *Weltbild*), el model mediterrani de la ciència es proposa pel valor del coneixement en si mateix —prescindint de la utilitat pràctica immediata—, l'atenció a les problemàtiques de fons, la visió cultural i no tècnica de la ciència.

Així, malgrat la tecnologia sovint més avançada en els oceans (encara que el deute del món amb els medi-

terranis Marconi i Fermi és encara rellevant), malgrat les concentracions atlàntiques dels capitals, el paper de la Mediterrània no es relega al passat. Els focs històrics de la Mar Interna irradien encara sobre el món —el *rayonnement* dels francesos— una llum que no es limita al classicisme, a l'antiguitat, a l'exotisme. El seu rol, com afirma el valencià Josep Pérez, és l'alternativa humanística al tecnicisme excessiu. L'arena del combat és encara la de les seues vitallíssimes ciutats capaces de fondre les memòries petrificades dels fonamentalismes, tot blocant en una civilització unitiva el retorn als reflexos radicals de xenofòbia i racisme.

Els diversos cercles que compoen d'altres civilitzacions i cultures múltiples la civilització unitiva de la Mediterrània indiquen, en la polifonia de la seua identitat, caràcters locals, nacionals, continentals. Si té raó Malraux, per al qual *«notre héritage c'est l'ensemble des voix qui répondent à nos questions»*, hem de reconèixer un ritme identitari, u i múltiple, de la Mediterrània, un jo plural de diversos cercles que s'encreuen sense oposar-se mai veritablement, juguen l'un amb l'altre, s'associen i se solden sense confondre's. La de la Mediterrània és una pertinença oberta a la universalitat.

La seua multiplicitat constitutiva és feta d'estrats, brolladors, senyals que els artistes han vist com a patrimoni immaterial, ordit de memòria i de futur. Paul Valéry, convençut que els cànons moderns de la retòrica i de la narració, de la política i de la dialèctica, són «invencions mediterrà-

El rol de la Mediterrània és l'alternativa humanística al tecnicisme excessiu.

nies», esbossà un Mare Nostrum de la paraula: paraula potent, ordenada en la lògica de les aules universitàries, senyora del fòrum en la creació de la justícia. Paraula unificadora. Ritme i mesura que Plató, tot anticipant la concepció unitària, va ser el primer a veure en descriure els pobles que envolten la Mar del Mig com amfibis al voltant d'un estany comú. Compartir la visió diferenciada però oberta a la unitat dels artistes és redescobrir «les velles amarres submergides» de Matvejevi?, aquelles

velles amarres que «han estat sovint trencades o arrancades per la intolerància i la ignorància».

Mediterrània significa *longue durée*. Els «pobles que viuen al voltant del mar» (E. Cuzzo) participen d'una identitat comuna, plasmada per vincles culturals mil·lenaris, pel *factum maris* que afavoreix els intercanvis i consolida també una consciència de la diversitat de l'altre.

La Mediterrània, la mar amb una sola costa tan llarga com l'Equador, és unitària en les diversitats. Afirmar

el geògraf Kaiser: «La Mediterrània s'imposa. A cap altra banda es percep en una extensió similar i amb igual intensitat la unitat d'espais alhora tan diferents». Una unitat d'espais que garanteix temps llargs de valors on tot es fon i es recompon en una unitat original.

Monoteisme del Llibre, família, ciutat es fan nexes compartits d'un mosaic unitiu forjat per la història i que cap galera o portaavions no ha trencat mai. Les ciutats ferides de la Mediterrània d'avui —Beirut, Bagdad,

Biblos, Sarajevo— resorgeixen de drames i sang, avui com ahir, com sempre, amb la força del seu missatge de pau, de trobada, de fe en els valors de l'home. Per usar un terme francès: de civilització.

L'escola de *Les Annales* ha tornat a proposar l'afirmació del napolità Benedetto Croce, per al qual «haver estat és una condició per a ser». Els valors unitius de la Mediterrània, que ens proposen un humanisme comú més enllà de la sang i del conflicte, presenten «la paradoxa d'oferir al món

l'arbre que més que cap altra cosa és el símbol de la pau» (J. D. Durand).

El Mare Nostrum ha dissolt en clau unitària el politeisme antic, el qual en altres llocs es torna a proposar en clau gnosticoconsumista per justificar un neocolonialisme econòmic, com ha denunciat Paul Paupard. Déu —el Déu únic d'Abraham, revelat Pare de Crist i més tard profetitzat per Mahoma— és comú al monoteisme mediterrani.

I no és menys comuna als pobles de la Mar Interna la primàcia de la

família que enquadra l'individu històric en una estructura de parentiu solidari, base de la vida. Shlomo Goitein distingeix un model únic de família difós per tota la Mediterrània: «Extensa, amb forta cohesió, amb gran respecte pels ancians, mare que s'ocupa de les filles, nores i nétes, afecte dels germans per les germanes i viceversa, gran èmfasi en els lligams de sang». La tendència unitiva, a la Mediterrània, no coincideix amb la uniformitat, sinó que és unitat plural de formes fortament marcades.

La Mediterrània, la mar amb una sola costa tan llarga com l'Equador, és unitària en les diversitats.

Però la Mediterrània és per excel·lència el lloc de la ciutat. La ciutat mediterrània és el lloc solidari per antonomàsia, el lloc destinat als encontres, als intercanvis, en el qual convergeix la mobilitat mediterrània, vivíssima, mai interrompuda, custòdia dels valors vius de la trobada, de la participació, de l'intercanvi. Les polaritats i les discontinuïtats del teixit socioeconòmic de la Mar Interna acompanyen el relleu de la metròpoli mediterrània, també quant a les dimensions: en el nou mil·lenni, vint-i-quatre ciutats de la conca han superat el milió d'habitants. La meitat, amb dos milions, es poden considerar grans ciutats. En 1950 hi havia només el Caire, la qual ara, amb Istanbul, és una megalòpolis.

© Cedida per: UNESCO

La Mediterrània és per excel·lència el lloc de la ciutat.

Barcelona, València, Marsella, Gènova, Nàpols, Atenes, Istanbul, Esmirna, Jaffa-Tel Aviv, Alexandria o Casablanca són ports nacionals potents, mentre quatre metròpolis econòmiques, de vegades coincidint amb el caràcter portuari, són al vèrtex incontestable de la jerarquia urbana de subàrees plurinacionals: Istanbul, Milà, Casablanca i Tel Aviv. Algunes exerceixen un lideratge territorial i polític aclaparador (Atenes, Tel Aviv, el Caire, Istanbul, Tunis,

Alger), altres desenvolupen una hegemonia incompleta (Casablanca, Damasc, Milà i Madrid). Producció, cultura, tecnologia, turisme les connoten totes de nova vivacitat: Atenes, gran centre de producció i de consum, així com el Caire i Istanbul.

Entre totes despunta Roma, feta metròpoli incontestable per la presència de la Santa Seu, però també València, que ha reconquerit a poc a poc el seu paper de metròpoli medi-

terrània, mentre que Nàpols o Esmirna estan reconquistant un espai pluriregional. Resulta també rellevant, en el reforçament cultural de la Mar Interna, el salt de Barcelona.

La Mediterrània compta entre els seus recursos amb metròpolis bàsiques del sistema mundial. Tunis i Casablanca, Beirut i Esmirna —a la costa sud— són socis importants per a la construcció d'una Mediterrània urbana que sàpiga mirar a l'èxit de

Sophia Antipolis, amb el qual s'ha rejuvenit la imatge de Niça, tot superant la monoactivitat turística; que sàpiga mirar a la informàtica, tot renovant completament —en el pas al terciari innovador i a l'alta tecnologia— les indústries obsoletes de Marsella, de Gènova, de Nàpols, d'Alexandria, on el motor social és de nou —entre llums i ombres— tot ciutadà de caràcter emprenedor, dinàmic.

La Mediterrània es podrà construir a partir de les seues ciutats, memòria i imatge del món, esdevingudes creadores i productores de novetats i interaccions. Istanbul, Casablanca, Nàpols, València: els noms de la història es tornen a abocar a la Mediterrània i reprenen el seu paper lliurador, a partir del pla cultural i de l'elaboració de les idees.

A la Mediterrània: ací és on es venç o es perd el desafiament d'una

En el nou mil·lenni, vint-i-quatre ciutats de la conca han superat el milió d'habitants.

globalització a mesura de l'home. Cap política econòmica de desenvolupament podrà tenir èxit sense fonamentar-se en l'element psicològic determinant de la pertinença a una cultura comuna i unitiva.

Europa té un bressol, la Mediterrània, extraordinari gresol humà constituït en el curs dels segles com a lloc de trobada. La seua és una identitat feta de diàleg i intercanvi, la qual constitueix l'ona llarga braudeliana, més enllà de l'escuma de les confrontacions, per més que aque-

stes siguen significatives. La Mediterrània és històricament un pont entre diversitats que s'obrin a l'universal. El mapa dels valors de la Mediterrània consisteix, en definitiva, en la recerca programàtica de la unitat harmònica del saber. Harmonia entre filosofia i ciència, entre home i tecnologia. La seua lliçó unitiva, més enllà de qualsevol especificitat, emergeix clarament en la primacia de l'home i dels seus valors.

23 de setembre del 2006

[A la Mediterrània: ací és on es venç o es perd el desafiament d'una globalització a mesura de l'home. **]**

